

תולדות ג

(כמש"נ⁹, ויקרא אברהם שם המקום ה' הוא ה' יראה . . יראה"), וכן אתה מוצא ביצחק שראה אותו בנוי [וראה אותו חרב וראה אותו בנוי] ומשוכלל לעתיד לבוא (כמש"נ¹⁰), "ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'". . . וכן אתה מוצא ביעקב שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ומשוכלל לעולם הבא (כ' מש"נ¹¹), "מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים"¹².

אולם י"ל שברמז הבארות המבואר ברמב"ן יש חידוש לגבי הראי' דבתי-ה-מקדש של האבות המרומזת בכתוב (כדרשת הספרי כו') [בנוסף לעצם הענין, שבפירושו של הרמב"ן מוסבר סיפור ארוך בתורה ש"אין בפשוטי הספור תוע' לת']:

(א) הרמז שבספרי (ומדרש) משמיענו זה רק באופן כללי, "ראה אותו בנוי וחרב ובנוי וכו'", מבלי לפרש ולפרט שראו את ביהמ"ק הא' הב' ¹³ והג'¹⁴:

א. ברמב"ן על התורה כ' ע"ד ה' בארות דיצחק: "יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות ואין בפשוטי הספור תוע' לת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא' להודיע דבר ה' עתיד, כי באר מים חיים¹⁵ ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק ולכן הזכיר באר מ"ח כמו שאמר מקור מים חיים את ה', וקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון . . . והשני קרא שמה שטנה . . . והוא הבית השני . . . והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה והאל ירחיב את גבולנו . . . וכתוב בבית ה' שלישי ורחבה ונסבה למעלה למעלה ופרינו בארץ".

והנה הרמזים ע"ד ג' בתי המקדש אצל האבות מצינו גם במ"א, כדאיתא ב' ספרי (ובמדרש¹⁶) ש"כן אתה מוצא באב' רהם שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו . . . בנוי ומשוכלל לעת'ל

(9) וירא כה, יד.

(10) פרשתנו כו, כז.

(11) ויצא כה, יז.

(12) וראה השינויים והגירסאות בדפוסים שונים

דהספרי ובב"ר שם.

(13) בב"ר פנ"ז שם לפנינו (באברהם): חרב ובנוי חרב ובנוי . . . בנוי ומשוכלל לעת'ל. אבל במת"כ ויפ"ת שם, שהגירסא הנכונה היא "בנוי וחרב ובנוי (. . . ומשוכלל לעת'ל)" – כמש"ספס"ה ופס"ט שם.

(14) ובפשוטות מפרשים (במפרשי המדרש שם) שקאי על בית הא' ובית הג'. אבל ראה נור הקדש ספס"ה ופס"ט שם. אלשיך שבהערה 57. וראה לקמן הערה 58.

(1) פרשתנו כו, כז. הובא ברבינו בחי' (שם, יט) בשינוי לשון קצת. ובדרשות ר"י אבן שועיב פרשתנו שם – הובא עדי' בשם מדרש. וראה גם בארוכה כלי יקר שם.

(2) בבחי' כאן: אבל טעם הספור לפי שהם רמז על העתיד. ובדרשות אבן שועיב שם "כי כל ענייני האבות וספורים ומעשיהם הכל רמז לבנים".

(3) פרשתנו שם, יט.

(4) ירמ' יז, יג.

(5) יחזקאל מא, ז.

(6) פרשתנו כו, כז.

(7) ברכה לג, יב.

(8) ב"ר פנ"ז, י"ד (באברהם). ספס"ה (ביצחק).

פס"ט, ז (ביעקב).

מקדש בפ"ע, ולא באופן כללי, בנוי וחרב ובנוי" (כמו בזה שהאבות ראו ה' ביהמ"ק), כי המדובר כאן אינו בענין ה' שווה בכל בתי המקדש אלא בענינם ותוכנם המיוחד של כל אחד מהם, הבא כתוצאה מזה שכל אחד נעשה ונבנה באופן שונה מהשנים, ולכן נרמז דוקא (לא בזה שראו את ביהמ"ק, אלא) ב' מעשה האבות — ובמעשה אבות גופא — בחפירת הנארות דיצחק.

ג. ויובן זה בהקדם תוס' ביאור בה' שייכות בין בתי המקדש לחפירת בארות דוקא:

במקוואות מצינו¹⁹ (בכללות) שני אופ' נים: מקוה מים — הנעשה בידי אדם, ומעין שהוא בידי שמים, ואין בו תפיסת ידי אדם.

בנוגע לבארות הנ"ל מצינו בזה: הם נעשו על ידי חפירת האדם בעבודה ויגיעה, ולאידך — נביעת המים בהבאר (שזהו עיקר ענינו) אינה באה ע"י פעולת האדם, אלא שעל ידי עבודתו בחפירת והסרת העפר פורצים המים הנמצאים תחת האדמה בתוך הבאר²⁰.

ולהעיר שזה נוגע להלכה — "ד' בארות העשויים בידי אדם שמים נובעים מהם אף ע"פ שאין מימיהם יוצאין לחוץ

משא"כ ברמז הבארות מפורטים כל ג' בתי המקדש (המרומים בתוכן שמותיהם של הבארות — עשק, שטנה ורחובות, כמבואר ברמב"ן¹⁵).

ב. בספרי (ומדרש) הרמז הוא רק שה' אבות ראו את בתי המקדש, משא"כ בהך' דהבארות ה"ז בבחי' "מעשה אבות סימן לבנים"¹⁶, שמעשה יצחק בחפירת ג' ה' בארות ה' סימן וגרסי' — נתינת כח"י — לעבודת הבנים, הבנין דג' בתי מקדש.

ב. ויש לכאר זה ע"פ הידוע שכל מעשי האבות, ובפרט המפורשים בתורה, ה"ה עניני התורה) בתכלית הדיק. וא"כ מובן שזה שג' המקדשות נרמזים במעשי אבות גבי יצחק דוקא, אף ש' מצינו (כנ"ל) שכל האבות ראו ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי, הוא לפי שמדובר כאן בענין מיוחד שבביהמ"ק השייך ליצחק דוקא.

ויש לומר, שענין זה מודגש בזה שב' מעשה יצחק יש רמז פרטי לכל בית

(15) וראה של"ה רפז, א.

(16) ראה תנחומא לך ט. ועד"ז בב"ר פ"מ, ו.

וראה רמב"ן לך יב, ו. יב, י. יד, א. א. פרשתנו כו, א. וישלח לב, ד.

(17) וע"ד שמצינו בנוגע לסימני טהרה וטומאה, דלדעת הרמב"ם, הסימנים (בבהמה) הם הגורמים הטהרה והטומאה כו' (אבל סימני עופות וסימני ח' . . רק הוי סימן (המברך) איהו הטהור כו') — צפ"ע על הרמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"א ה"א.

במו"נ ח"ג פמ"ח: דאלו הסימנים (בבהמות ודגים) אין מציאותם טבת ההיתר כו' אמנם הם סימן יודע בו המין המשובח מן המין המגונה (וכ"כ שו"ת מהרי"ט ח"א סנ"א). אבל (נוסף ע"ז שאין הכרח שטעם המצה כפי שהוא במו"נ הוא בהתאם לשיטת הרמב"ם בהלכה בספר היד (וכיו"ב), וכפי שמצינו בכ"מ — הרי) תוכן הענין במרינ' אינו שייך לכאורה לנדוד. ואכ"מ.

(18) כמבואר ברמב"ן שבהערה 16.

(19) ראה מקוואות פ"א. טושו"ע י"ד סר"א.

(20) ראה בביאור מעלת באר וחפירת באר (והשייכות ליצחק דוקא) — תו"א פרשתנו (כ, ב. שם, ד). דרוש אז ישיר גו' עלי באר בלקו"ת חקת (סב, ד ואל"ך, אוה"ת שם (ראה ס' הליקוטים דא"ת — דהצ"צ — ערך באר (ושם אות ח)), ד"ה ואלה תולדות תרח"ץ (נאמר לפני יובל שנים*). סה"מ תשב"ע 129 וע' 132 ואל"ך.

(*) משנת הופעת השיחה — תשמ"ה. המו"ל.

על המשכן והביהמ"ק באה ע"י מעשה
בנ"י (כדלקמן) –

ע"ד חפירת הבארות, שאף שהתהוות
עיקר הבאר (המים) הוא בידי שמים²⁶,
מ"מ הכתוב מקשר זה עם פעולת ה'
חפירה של האדם²⁷. והחפירה עושה ה'
בעלות של החופר על המים, "לנו המים"²⁸.

ד. ויש לומר, שגדר זה במצות בנין
"מקדש" – שבנינו וקדושתו צ"ל ע"י
מעשה בנ"י דוקא – נוגע גם להלכה:

(א) פסק הרמב"ם²⁹, "הכל חייבין לב-
נות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ו-
נשים כמקדש המדבר". ויש לעיין ב-
תוכנו של חיוב זה, שהרי מצות בנין
"מקדש" היא מהמצוות שהן חובות הצבור
– ולא חובתו של כל איש ואיש³⁰ – ומה
הפירוש ד"הכל חייבין לבנות כו"? ועוד
– ידועה השקו"ט³¹ בהא דנשים חייבות

דין מעין גמור יש לו³², כי "אינן ב-
הווית המים שום תפיסת ידי אדם אלא
שחפר בקרקע כדי לגלות המים (אע"ג
דע"י אדם נתגלו המים) פשיטא דדין
מעין גמור יש לו"³³.

וי"ל שאותו הדבר הוא בנוגע לבית
המקדש ובנינו: תכליתה של מצות ע-
שיית המשכן וביהמ"ק הוא – "ועשו לי
מקדש ושכנתי בתוכם"³⁴ – תוכנם הוא
השכינה של הוי' שבהם (שבאה מ-
שמיא)³⁵, ויחד עם זה נצטוונו "ועשו לי
מקדש", וצ"ל לפני ה"ושכנתי" עשיית
ופעולת האדם – "ועשו"; וי"ל יתירה
מזו: חיוב זה של מעשה האדם אינו רק
על הבנין, והוי' (רק) הכנה לקדושה החלה
לאחרי זה בדרך ממילא, אלא נצטוונו
"ועשו לי מקדש", שגם חלות הקדושה

(21) ב"י יו"ד שם (קרוב לתחלתו) ד"ה כתב
מהרי"ק. ויש"נ. וכ"ה להלכה בלבוש שם סוס"ב.
ש"ך שם סק"א. ועוד.

(22) שו"ת מהרי"ק סנ"י. ע"ש בארוכה.

(23) ע"ש במהרי"ק (וכ"ה בלבוש שם) שבאר יש
לו דין (לא רק כמעין סתם שמימי מועטין כו' – ראה
מקואות שם מ"ו – אלא) כמים חיים, שגם זב כו'
טובל בו.

בשו"ת משכנות יעקב יו"ד סמ"ה – בהמשך ל-
דברי מהרי"ק: ומקרא מלא הוא ויחפרו עבדי יצחק
כו' וימצאו שם באר מים חיים, הרי להדיא דבאר
חפורה מקרי מים חיים. וראה ח"י הצ"צ למשניות
מקואות פ"א מ"ו.

(24) תרומה כה, ח.

(25) ראה רמב"ן עה"ת ר"פ תרומה.

(*) הובא ונתבאר (ע"ד החסידות) באוה"ת חקת
ע' תתעט ואילך.

(*) במשכנות יעקב שם (הובא בפחתי תשובה
שם סק"ח) דא"פ לומר כן בכל בארות דלא בכל
הבארות נמצאים מים חיים ויש כמה בארות שהמים
שבהם נובעים מן הנחר שקרוב להם דרך גיד
הארץ. וראה ח"י הצ"צ למקואות שם. שו"ת הצ"צ
יו"ד סקס"ז. ובהנסמן בדרכי תשובה שם סק"ר טו.
ואכ"מ.

(26) ולפני החפירה (משא"כ בועשו לי מקדש).
ולהעיר ממשנית שכשואבים מים מן המעין, ה'
שאיבה ממשיכה מים מן המעיין, ובמילא נתוספו מים
במקור המעיין.

(27) ראה סה"מ תש"ב שם (וכן באוה"ת דברים
(כרך ו) ע' ב'קפד". וראה גם בשאר מקומות שב-
הערה (20) "ההפרש בין מעין ובאר דמעין הוא בידי
שמים ואין בו תפיסת ידי אדם כלל . . . ובאר הוא
שיש בו תפיסת ידי אדם והיינו שנמשך ע"י עבודה
דוקא . . . וזהו שגבי באר דוקא נאמר מים חיים",
ע"ש ענינו ברוחניות.

(28) הל' בית הבחירה פ"א ה"ב.

(29) סה"מ להרמב"ם בסוף חלק המ"ע. ועד"ז
בחינוך מצוה צה (בסופה); וזו מן המצות שאינן
מוטלות על יחיד כ"א על הצבור כולן.

(30) צפע"ג הפלאה בהשמטות (נד, א. וראה גם
צפע"ג מהד"ת ג, ג). וראה גם שו"ת בית יצחק א"ח
ס"ג אות ה: ז ואילך. ועוד. וראה לקו"ש חט"ז ע' 454.
וש"נ.

(*) ושם, שגלגל נק' השראת השכינה למטה
במשכן ובתי מקדשות ודירה בתחתונים לעתיד בשם
באר מים חיים ע"י אתעדל"ת דוקא.

לבטל תשב"ר לבנין (ובפרט את"ל – שהלימוד של תשב"ר מסייע בקיום בנין הבית) – עד"ז הוא בהדין ד"הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים", שאינו חובת גברא לקיים מצות ועשו לי מקדש (שעל הציבור), אלא שהוא חיוב מצד המקדש, שגדר בנין ה' מקדש מחייב שבנינו יהי' על ידי הציבור, "ועשו" עשיית כלל ישראל (ולכן שייך זה לכל ישראל, אנשים ונשים).

(ב) כשם שהוא בנוגע למעשה הבנין, כן הוא גם בשייכות למקום הבנין וצורתו וכו', שבזה תלוי קדושתו – דאף ש"ושכנת" דהקדושה במקום זה באה משמיא, צ"ל בזה מקודם קיום מצות "ועשו", הכנה ע"י האדם,

וי"ל שכולל יתרה מזה "שידרוש", יתייגע למצוא את המקום וכו'. וכדאיאת בספרי³⁷ "כול תמתין עד שיאמר לך נביא ת"ל לשכנו ודרשו ובאת שמה, דרוש ומוצא³⁸ ואח"כ יאמר לך הנביא". והיינו לפי שהמכוון והמטרה של הציווי "ועשו לי מקדש" הוא, שהמקדש (לא יהי' מתנת חנם מלמעלה, אלא) יבא ע"י עשי' ויגיעת האדם, באופן של "דרוש"³⁹ – בדוגמת "באר", שבא ע"י תפיסת ידי אדם באופן של עבודה ויגיעה, חפירת בארות.

ה. עפ"ז מובן החידוש בבתי המקדש על המשכן שעשה משה במדבר, וכן החילוק בין בתי המקדש עצמם:

במשכן נאמר⁴⁰ "והקמות את המשכן

לבנות ולסעד בעצמם כו' (דכתיב⁴¹ ויבאו האנשים על הנשים וכתיב⁴² וכל אשה חכמת לב ביד' טו"ו⁴³) – הרי בנין המקדש הוא מ"ע שהזמן גרמא, ד"אין⁴⁴ בונין את המקדש בלילה שנאמר⁴⁵ וביום הקים את המשכן, ביום מקימין לא ב"לילה".

וי"ל שב"הכל חייבין כו" אין כוונתו של הרמב"ם לומר שזהו חובת גברא, אלא שהוא דין בחפצא דהמקדש, וכעין דין הסמוך באותה ההלכה: "אין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין", דאף שכתבו כבר בהל' ת"ת⁴⁶, חזר וכפל הדין כאן ללמדנו, דמה שאין מבטלין תינוקות של בית רבן הוא לא רק מחמת חיוב ת"ת שאינה נדחה אפילו בשביל בנין בית המקדש, אלא שזהו דין בבנין ביהמ"ק⁴⁷, שגם מצד ביהמ"ק אין מקום

(31) ויקהל לה, כב.

(32) שם, כה.

(33) כס"מ לרמב"ם שם.

(34) רמב"ם הל' בית הבחירה שם.

(35) בהעלותך ט, טו.

(36) פ"ב סה"ב.

(36*) ועד"ז הוא תוכן שאר הדינים שבהלכה זו ברמב"ם, לא כי כח בחיובי ואיסורי גברא, כ"א מצד החפצא דמקדש: "אין בונין את המקדש בלילה שנא' וביום הקים את המשכן ביום מקימין ולא בלילה" – שלכמה מפרשים (ראה ביאור הרי"ף פערלא ל"סהמ"צ רס"ג עשה יג – קיג, סע"ב ואילך), אינו מצד האיסור שבדבר, אלא משום ה"ביהמ"ק, דהקמת לילה פסולה להקרבת היום (ירושלמי יומא פ"א ה"א): "ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת ה' כוכבים" – אינו לפי שאו הוא זמן מלאכה של הגברא, דזמן מלאכה הוא מהנץ ולא מעמוד השחר" כ"א הוא "משום כבוד ביהמ"ק הוי מקדמי טפי (תנוד"ה פועל – ב"מ פג, ב): "ואין בנין ב"ה דוחה יו"ט" ג"כ אינו (רק) משום האיסור שעל הגברא במעשי הבנין, כ"א מצד החפצא דביהמ"ק עצמו, שהרי למדוהו מה' (קדושים יט, ל) "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו (אני ה' כולכם חייבים

בכבודי כו" (פרש"י שבועות טו, ב מיבמות ו, א). ואכ"מ.

(37) ראה יב, ה. וראה מלבי"ם שם.

(38) ביל"ש עה"פ: דרוש ואתה מוצא.

(39) ראה לקו"ש חל"ד ע' 203 (וש"י) בענין

ה"דרישה".

(40) תרומה כז, ל.

משכן ה' דירת עראי, כמ"ש⁴⁵, "לא ישבתי בבית גוי ואהי מתהלך באהל וב-משכן", וכלשון הרמב"ם⁴⁶, "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והי' לפי שעה", משא"כ בית המקדש ה' דירת קבע⁴⁷, וכלשון הרמב"ם⁴⁸, "כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן כו' ואין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המוריי" – כי ענין הקביעות דמקדש תלוי בעשיית בני, באופן ד"דרוש" – באופן הכשרת הקדושה כנל, ובהבנין גדול מאוד בפו' על, וזה ה' (בעיקר) במקדש לא במשכן.

ו. והנה בגדר זה דמקדש, פעולת ועשיית האדם, ישנו עילוי במקדש הב' לגבי המקדש הא'.

(א) מעשה הבנין לא בא על ידי הת-גלות (ו"הראת" ע"י) ה' (כבמשכן) או על ידי הוראת נביא (כבבית ראשון) כ"א על ידי ציווי של כורש⁴⁹ (וגם הוא השתתף בהבנין⁵⁰).

(ב) גם צורת הבנין לא היתה ברורה כמו בבית הא', וכמ"ש הרמב"ם⁵¹, "(בנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים, וכן) בנין העתיד להבנות אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר, ואנשי בית שני כשבנו כימי עזרא בנוהו כבנין שלמה ומעין דברים המפורשים ב-יחזקאל⁵²".

(45) ש"ב ז, ו. וראה שהש"ר פ"א, טז (ג). תו"א

ר"פ ויגש.

(46) ריש הל' בית הבחירה.

(47) ראה שהש"ר שם. תו"א שם.

(48) הל' ביהב"ח שם ה"ג.

(49) עזרא א, א ואילך.

(50) ראה עזרא ו, ד. ר"ה ד, א – אבל עד"ז ה'

גם בבית שלמה (חירום) מלך צור, שבעים אלף נושא

סבל וגוי' – מ"א, ה. כט. לב. ז. מ. ועוד.

(51) הל' ביהב"ח שם ה"ד.

(52) וראה בארוכה תו"ט בפתחתו למס' מדות.

כמשפטו אשר הראת בהר", שהקב"ה ראה למשה סדר הקמתו⁴¹; ונמצא שה' עש' ("ועש'") שבמשכן לא היתה באופן של "דרוש", כי הקמתו באה ע"י מה ש' (למדו ו) הראהו הקב"ה, ובמילא לא נת-קיים בזה, "ועש' בשלימות – עש' ב' אופן של יגיעה ו"דרוש" (ע"ד חפירת בארות)⁴².

אבל בבית המקדש הא', אף שנאמר בזה, "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל"⁴³, הרי בנין הבית נעשה ע"י בנ"א ובריבוי עצום (במספרם ובאריכות הזמן), ועוד זאת – שהבנין נעשה על ידי שלמה ולא על ידי דוד (שאליו היתה הנבואה), וגם בשייכות לדוד שאמר, "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", איתא בספרי שם ב' המשך להדרשה הנל, "לשכנו תדרשו . . דרוש ומוצא ואח"כ יאמר לך הנביא" – "וכן אתה מוצא בדוד" זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר ל-אביר יעקב אם אבא באהל ביתי וגוי' אם אתן שנת לעיני וגוי' עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב", היינו שדוד הש-תל והתייגע למצוא את מקום המקדש, ורק אח"כ נאמר לו מהנביא (כבהמשך הספרי).

ויש לומר, שזהו אחד מהטעמים שה-

(41) ראה פרש"י ומפרשיו שם. וראה מנחות כט,

א. פסיקתא רבתי פ"ב, ג. חז"ב קנט, א.

(42) ויתרה מזה ע"פ פרש"י (פקודי לט, לג – מתנחומא שם יא (בשניונים)) – דעשיית משה היתה בזה ש"עסוק אתה בידך נראה כמקימו", והקמת ה' משכן היתה "מאלי".

(43) דהיא כח, יט. ד"כל מלאכת התבנית (ש') הודיעו הקב"ה כו" (פרש"י סוכה נא, סע"ב). וראה גם ירושלמי מגילה פ"א ה"א ובמפרשים שם.

(44) תהלים קלב, איה. וראה פרש"י שם: טרח ועמל למצוא לך מקום . . עד שיועד היכן יהי מקום מקדש.

וי"ל שמטעם זה (כמבואר ברז"ל) ה' בית הא' הוא כנגד אברהם והבית הב' כנגד יצחק⁵⁷, כי עיקר הענין ד'ועשו', עשיית ועבודת האדם, ה' בבית השני⁵⁸ דוקא⁵⁹.

ז. אמנם צריך להבין:

איך מתאים משנת"ל, שעיקר ענין הקביעות שבמקדש קשור ותלוי ב'ועשו לי מקדש', מעשה ופעולת האדם דוקא – עם המבואר ברמב"ן שם, שבאר הג' שלא רבו עליו' היא נגד ביהמ"ק השלישי, ש' שרק עליו נאמר „ורחבה ונסכבה“, שיהי' קיים בקיום נצחי (שזוהי אמייתת ושלימות ענין ה'קביעות') – והרי ה' נצחיות של ביהמ"ק הג' היא לפי שהוא (בלשון הזהרה⁶⁰) „בניינא דקוב"ה“, וכ' מבואר בבחי' כאן: ומה שהזכיר את ה' בבאר השלישי ולא עשה כן בשתים ה' ראשונות, יתכן לומר טעם מפני שה' ראשונים היו בנין בשר ודם על ידי שלמה וכורש אבל השלישי יהי' מעשה ה' ובנין שמים ולא ילוט בו חורבן לכך הזכיר בו הש"י.

והיינו, שביהמ"ק הא' והב', שהם „בנין בשר ודם“ („בניינא דבר נש“) אין בהם ענין הנצחיות, ודוקא ביהמ"ק הג' שלא יהי' „בנין בשר ודם“ יהי' בו ענין ה' קביעות והנצחיות בשלימות.

ונמצא, שבבית שני הרי הדרישה („דרוש ומוצא“) של פרטי הבנין היתה יותר מבית הא' (וי"ל דשם ה' ה'דרוש ומוצא“ רק בנוגע למקומו, משא"כ בבית שני) שהוצרכו לדרוש וכו' בנוגע לפרטי הבנין וצורתו⁵³.

וכיון שענין הקביעות במקדש תלוי במעשה ופעולת בני', „ועשו לי מקדש“, כאופן של עבודה ויגיעה כנ"ל, שזה ה' בבית שני יותר מבית ראשון, לכן גם „גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון“⁵⁴ שהי' גדול בבנין ובשנים⁵⁵, קביעות יותר מבית הראשון.

ועפ"ז מובן זה שה'סימן לבנים' על ג' בתי המקדש הוא במעשה יצחק דוקא (אף שחפירת בארות היתה לפני' על ידי אברהם, וכמפורש בהכתובים, וכלשון הרמב"ן „הוא ואביו עשו אותם בשוה“) – כי עיקר ענין העש' והיגיעה והעבודה הוא חידושו וענינו של יצחק דוקא, כי ידוע⁵⁶ שענינם של ג' האבות הם ג' ה' עמודים דתורה עבודה וגמ"ח, אברהם מדתו מדת החסד, יצחק – עבודה, ר' יעקב – תורה, וחסד ותורה הם (בכלל) השפעה מלמעלה, ועבודה היא העלאת והתקרבות האדם לקדושה.

(53) בשו"ת חת"ם יו"ד סר"ז (ועד"ז באר"ח סר"ח ד"ה עד כאן) שכל השינויים בבית שני היו הכל ע"פ נביא, ע"ש (וראה גם אוה"ח תרומה כה, ט). אבל עפ"מ כח"ט שם (ובארוכה בהקדמתו לספר צורת הבית) משמע דלמדו ודרשו כ"כ, כל מה שיכלו ללמוד ולדרוש מיחזקאל ולא ה' הכל ע"פ נביא במפורש. וראה גם רד"ק יחזקאל מ, יג. וראה יומא נא, ב ואילך (רמב"ם הל' ביהמ"ח פ"ד ה"ב) – מה שנסתפק להם בבית שני.

(54) חגי ב, ט.

(55) ב"ב ג, ס"א ואילך.

(56) מגלה עמוקות אופן רנ (בסופו). מגלה עמוקות עה"ת ר"פ לך. ועוד. ס' הלכותים – דא"ח צ"צ מע' יצחק אות ו'. וש"נ.

(57) ראה נזר הקודש לבי"ר פס"ט שם בשם „מדרשות“. צורר המור פרשתנו כו, יח. אלשיך יוצא כח, יח. וראה גם אוה"ת דברים (כרך ו) ע' ב'קפג. וש"נ.

(58) ועפ"ז יומתק הא דפ"י בנזר הקודש (השלם) לבי"ר ספס"ה שביצחק מרומז גם שהראהו ביהמ"ק הב'. ע"ש. וראה תולדות אדם לספרי ברכה שם.

(59) וראה לקו"ש ח"ט ע' 26 ואילך. ע' 67 ואילך.

(60) ח"ג רכא, א. ח"א כח, א.

„זכו“, אזי באה הגאולה באופן שונה לגמרי, „אחישנה“, למעלה מדרך הטבע.

ועד"ז בנוגע לבנין המקדש דלעתיד – דכיון שבא אחרי עבודת ישראל במשך אריכות הגלות הזה האחרון⁶⁵, שעייז נזדככו בניי בזיכור אחר זיכור, וכפי שרואים שבניי לומדים תורה ומ-קיימים מצוות מתוך מסנ"פ כפשוטה⁶⁶, וגם במקומות שזיכה הקב"ה והצליח ש-אין בהם גזירות על בניי, ישנם מניעות ועיכובים מהמלעגים וצריכים לעמוד בתוקף גדול לא לבוש מפני המלעגים, ולהתחזק באמונתם ותורתם, גם לעיני העמים – הרי מסירת נפש זו מביאה לידי כך שהקב"ה בעצמו יבנה את

ביהמ"ק הג'.

היינו זה שעשיית האדם („ועשו“) פועלת הקביעות בהמקדש הוא מפני שככל שתגדל עשיית האדם – שורה בזה יותר השכינה⁶⁷.

ח. וליתר ביאור:

שלימות עבודת האדם היא כאשר

בפשטות הטעם בזה הוא: מכיון ש-אדם יש לו תכלה (ובפרט שמשעה שנו-לד מתחיל להתייבש⁶⁸), אין מעשי ידי נצחיים: ומעשה ה', שהקב"ה לא שייך בו שום ענין של שינוי ח"ו, כמ"ש⁶⁹ אני ה' לא שנית, כן מעשי ידי הם נצחיים.

אבל עדיין חסר ביאור: כיצד יתכן, שביהמ"ק הא' והב' שהי' בהם יותר ענין העש' וקיום מצוה של ישראל („ועשו לי מקדש“) – אין בו עילוי זה (דנצחיות), ובבית הג', שחסר בו לכאורה שלימות קיום מצות „ועשו לי מקדש“, יהי' בו עילוי זה?

ויש לומר הביאור בזה⁶³:

זה שביהמ"ק הג' „יהי' מעשה ה' ובנין שמים ולכן) לא ישלט בו חורבן" הוא לפי שבא ע"י מעשה ועבודת בניי ש-לפנ"ז, במשך (אריכות) זמן הגלות, שזוהי השלימות הנעלית ביותר בענין העש' ועבודה (וי"ל – עוד למעלה מהעבודה והעש' שבבנין ביהמ"ק הא' והב'). ולכן דוקא עבודה זו גורמת ומביאה לכך שהמקדש יהי' מעשה ה' הקיים בקיום נצחי.

וע"ד מחז"ל⁶⁴ (בנוגע לכללות ענין הגאולה העתידה) „זכו – אחישנה“, דכאשר עבודת ישראל היא בשלימות,

(65) ראה תניא רפ"ז, שכל תכלית השלימות של ימות המשיח כו' תלוי במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות.

(66) ראה ד"ה אין הקב"ה בא בטרוניא תרמ"ח (סה"מ תרמ"ח ע' קפו ואילך), תרפ"ה (סה"מ תרפ"ה ע' רנז ואילך): ד"ה אני ישנה תש"ט (ובכ"מ) – המעלה דעבודת בניי בדרא דעקבתא דמשיחא.

ובבני הענין דמשה הי' עניו מכל האדם ג' ובפרט – מדרא דעקבתא דמשיחא (סה"מ עטר"ת ע' תסד ואילך. תש"ט ע' ה. תשי" ע' 236 ואילך. ועוד. וראה תורא נב, א. מאמרי אדה"ז – תקס"ב ח"א ע' נא).

(67) עיין גם לקו"ש ח"ט ע' 28 הערה 26 (ע"פ לקו"ת ויקרא ב, ריש ע"ד) – שבי הענינים תלויים זכ"ז.

(61) ראה בחיי בראשית א, כח. סה"מ תשי"א ע' 142. ובכ"מ.

(62) מלאכי ג, ו.

(63) תיווך ב' השיטות בבנין הג' אם משיח בונה (כמ"ש ברמב"ם הל' מלכים רפ"א וסופו) או שיגלה ויבוא מן שמים (כדעת רש"י ר"ה ל, סע"א. סוכה מא, סע"א. תוס' סוכה שם. שבועות טו, ריש ע"ב ד"ה אין. ועוד) – ראה לקו"ש ח"ח ע' 418 ואילך. חידושים וביאורים בהל' ביהמ"ש סי"ט. וס"נ.

(64) סנהדרין צח, א.

קיבל עליו עול האדון, ועבודתו היא כדי למלאות רצון האדון⁷⁴.

וזהו החידוש שבבית המקדש הג' לגבי בתי המקדש שלפניו (שלא כדקא הוא יהי' מעשה ה') – כי אף שגם בבית המקדש הא' והב' ה' עבודה ועשי', מ"מ, כיון שעבודת השם אז היתה מתוך הבנה והשגה עמוקה בגדלות השם, שמביאה לאהבתו ויראתו ית' כו'⁷⁵ ושכל מכסה ומלביש את העצם – הרי היתה העבודה בגלוי עבודה שכלית, מעורבת בזה מציאות האדם (שכלו והרגש לבו), ולכן לא ה' בגלוי „בניינא דקב"ה": ודוקא על ידי העבודה במשך זמן הגלות, ש- עיקר העבודה היא בדרך קבלת עול מלכות שמים, כעבודת עבד⁷⁶, ה"ז שלי- מות ואמיתית „מעשה צדיקים" שהם מעשה ידי של הקב"ה, ולכן ה"ז פועל בגילוי שהקב"ה יבנה בית זה, „ה' יבנה בית⁷⁷”.

ט. פ' תולדות קוראים בכל שנה ב- סמיכות לראש חודש כסלו (בשבת מבר- כים חודש כסלו (כבשנה זו"י) או בימים ראשונים של החודש) – שסיומו וחזרתו של חודש זה הוא ימי חנוכה – וגם בהם רואים תוכן ענין הנ"ל:

ידועים דברי הרמב"ן⁷⁸ במ"ש הקב"ה לאהרן⁷⁹, „שלא גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות”, שזה קאי על נרות חנוכה, „שאין בטלים לעולם, ד-

עבודתו היא באופן שאינו מחשיב עצמו למציאות בפ"ע, וכל מעשיו הם מעשיו של הקב"ה, ושכינה שורה בשלימותה ב- מעשה ידיו. וע"ד דאיתא בגמ'⁸⁰ „גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ כו' במעשה ידיהם של צדיקים כתיב⁸¹ מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש אדני- כוננו ידיך”, ופרש"י⁸² „מקדש מעשה ידי צדיקים הוא” – ומ"מ הובא ע"ז הכתוב „מקדש אדני כוננו ידיך”, ומבואר בשטה מקובצת⁸³ שאי"ז סתירה, כי „מעשה צדיקים קרי מעשיו של הקב"ה⁸⁴”. די"ל הביאור בזה, שצדיק אינו מציאות בפ"ע ולכן מעשה ידיו של הצדיק הם הם מעשיו ידיו של הקב"ה⁸⁵.

ויש לומר, שענין זה (שמעשה ידיו של האדם (צדיק) נחשבת מעשה ידיו של הקב"ה) הוא בעיקר כאשר עבודת האדם היא כעבודת עבד, שע"פ תורה (תורת אמת) אינו מציאות בפני עצמו, וכל שקנה עבד קנה רבו⁸⁶, עד שכל עבודת העבד נקראת על שם האדון: וכן עבודת העבד – צד השווה בה בכל זמן ובכל מקום (שמזה מוכח שזהו מקורה וכו') היא קבלת עול, לא מפני השגתו במעלת האדון ובתועלת העבודה, או מפני ההרגש בלב אל העבודה, אלא מפני ש-

(68) כתובות ה, ס"א.

(69) בשלח טו, יז.

(70) כתובות שם.

(71) ומסכים שם „ורש"י ז"ל פ"י כ"ב בתרא”.

היינו לא שקאי על ביהמ"ק שלמעלה כפי' הא' שם אלא שקאי על ביהמ"ק שלמטה. וראה בארוכה ביאור הרי"ף פ'עלא לסהמ"צ לרס"ג עשה יג (ק"ג, א ואילך).

(72) וראה לקו"ש חט"ז ע' 469 ואילך, שזהו הטעם שיש ענין הנצחיות במעשה ידי משה (משכן) ובמעשה ידי דוד (מקדש).

(73) פסחים פח, ב. קדושין כג, ב.

(74) ראה בארוכה המשך תרס"ז ע' שכו ואילך.

(75) ראה רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ב.

(76) ראה לקו"ש ח"ט ע' 73 ואילך. וש"נ.

(77) ע"פ תהלים קכו, א (הובא בחז"א וזח"ג

שם).

(77*) תשמ"ח – שנת הדפסת השיחה.

(78) ר"פ בהעלותך.

(79) תנחומא ופרש"י שם.

וכיון שהנרות באו על ידי שלימות עבודת ישראל, מסירת נפש, לכן אין נרות חנוכה בטלים לעולם, שקיימים הם גם בזמן הגלות.

אלא שבימי חנוכה נפעלה הנצחיות רק בענין נרות המקדש, אבל לאחר העבודה באריכות גלות זה האחרון, יהי' כן בנוגע לכללות המקדש, שבנין בית השלישי יהי' בתכלית השלימות, באופן שכולו נק' על שם הקב"ה, "ה' יבנה בית", ויהי' בנין נצחי לעולם, "מקדש אדני כוננו ידיך".

(משיחות ש"פ חיי שרה תש"ל, תשמ"ז)

קרבתם הם רק בזמן שבית המקדש קיים, ואילו נרות חנוכה הם גם בזמן גלותנו.

והטעם שנרות חנוכה יש בהם ענין הנצחיות, מבואר בכ"מ, משום שנרות אלו באו על ידי מסירת נפשם דבני" בזמן החשמונאים, דאף שמלכות יון "גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות"⁸⁰ מ"מ מסרו ישראל נפשם⁸¹.

(80) ל' הרמב"ם ריש הל' חנוכה.

(81) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה בכ"ה ב' כסלו פנ"ג. ושם פנ"ט, שזוהי עבודה שמלמטה למעלה בבחי' אור חוזר.

ויצא

א. בסוף הלכות שבת כתב הרמב"ם: וכל השומרי את השבת כהלכתה ומ' כבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכתוב בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא, שנאמר: או תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ וה' אכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר.

במפרשים מצינים שמקור דברי הרמב"ם הוא מאמר ר' יוחנן משום רבי יוסי במס' שבת, "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך וגו' (ומ' פרש בגמ') לא כאברהם שכתוב בו' קום התהלך בארץ לארכה וגו' ולא כיצחק שכתוב בו' כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל אלא כיעקב שכתוב בו' ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה".

אבל לפי זה אינו מובן מדוע שינה הרמב"ם מדרשת רז"ל:

א) בהגדרת מעשה האדם שעבורו מקבל שכר זה – בגמ' נאמר "כל המענג את השבת", והרמב"ם כתב "כל השומר את השבת כהלכתה" ומכבדה ומענגה כפי כחו. והיינו שהשכר לפי הרמב"ם אינו עבור זה שמענג (את השבת) בלבד, אלא ע"ז שמקיים כל מצות שבת כהלכתה.

ב) בהגדרת השכר – כתב רק "מפוי"

8) והוא הלשון דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן דלהלן בגמ' שם: כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז [כדור] אנוש כו'. וראה לקמן הערה 38.

9) ואף שגם בדברי הגמ' "כל המענג את ה' שבת" הכוונה בפשטות ששומר שבת כהלכתה וגם מענג את השבת (קיום מצות שבת כהלכתה בשלימות) – הרי מפורש בגמ' "כל המענג את השבת", שהשכר (נחלה בלי מצרים) הוא על הפרט של עונג שבת (ולא עבור כללות קיום מצות שבת). וראה ב"א אורח ר"ס רמב בשם הרי"א, דנותנין לו נחלה בלי מצרים הוא מדה כנגד מדה שכשם שהוא מפוי מעות בלא שיעור לצורך שבת כן יתנו לו נחלה בלא שיעור. וראה גם ב"ח שם.

* וכן משמע בשו"ע אדה"א אורח סרמ"ב סוס"א שכ' "כל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה אז תתענג על ה' וגו' ובדברי רז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו וניצול מדינה של גיהנום מפורש (שם קיה, א) לענין "כל המקיים שלש סעודות בשבת". ומשמע דהמענג את השבת כולל הכל. וכן משמע בלבד שם שמעתיק כל דרשות רז"ל בשבת שם "המענג את השבת... (ומסיים) לגלות שכר השומר שבת כהלכתו בכלליו ובפרטיו". ע"ש. אבל מובן, שפרטי השכר תלויים בפרטי העשי', כבפנים ההערה.

1) כ"ה ברמב"ם לפנינו. ובכתי' (הובא ב' מהדורות פרענקל, "לקוט שינוי נוסחאות"), "כל המשמר". וראה שבת קיה, ב "כל המשמר שבת כהלכתו כו". וראה לקמן הערה 8.

2) ישע' נח, יד.
3) מגדל עוז כאן. וכן משמע בסמ"ג סוף מ"ע ל, שכ' "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי ב' כל כתבי כל השומר כו", ומעתיק לשון הרמב"ם כאן והרי לא מצינו גירסא כוז בגמ' (לפנינו) ועכצ"ל שמפרש שדברי הרמב"ם מיוסדים על מרז"ל זה.

4) קיה, סע"א ואילך.
5) לך יג, יז.
6) תולדות כו, ג.
7) פרשתנו כה, יד.